

vlucht

KEES VAN DER SLUIS

Boom

VLUCHT
1940 - 1945

Ter nagedachtenis aan het oorlogsverhaal van mijn familie
Kees van der Sluis

PROLOOG

door Erik Rolf

Een donderdagochtend in de lente van 1940. Kleine Kees is eergisteren zes geworden en zijn hoofd loopt nog over van zijn nieuwe speelgoedauto. Knalrood, met deurtjes die echt open kunnen. Geluk is als een verjaardagstaart, zo groot dat je hem nooit op krijgt.

Dat de actualiteit nog geen dag later die idylle met een mokerslag zou verbrijzelen, daar ben je als kind helemaal niet mee bezig. Maar de grotemensenwereld legt lasten op schouderjes die daar helemaal niet voor gebouwd zijn. Anderzijds hebben kinderen de gave om hun lot met ogenschijnlijk speels gemak te dragen – kinderen zetten de wereld steeds weer schaakmat.

Hoe jong ook, Kees voelt dat er iets mis is. Het hangt in de lucht. Het voelt *unheimisch* – wat ironisch genoeg een Duits woord is. Hij hoort papa en mama erover praten. Hij merkt dat andere volwassenen het in zijn buurt ergens niet over hebben. De ouders van Kees doen dan ook hun best normaal door te gaan voor het gezin. Tot die nacht. De nacht van de dreunende bommenwerpers. De nacht waarin het spookbeeld voor hen alle vijf werkelijkheid wordt. En voor al die familieleden, vrienden, kennissen, burens, landgenoten, lotgenoten, bijstanders en slachtoffers om hen heen.

Jaap, de vader van Kees, is zevenendertig jaar oud en werkzaam als handelaar in textiel. Zijn moeder Nel is drieëndertig en zorgt sinds hun huwelijk voor de kinderen. Samen zijn ze vooruitziend genoeg om aan te zien komen wat niet te stoppen blijkt. De drie kinderen worden op de ruwe golf van de actualiteit meegevoerd; Kees, Jacques van acht en Rietje van drie. Het gezin Van der Sluis vertrekt halsoverkop als de Tweede Wereldoorlog Nederland met veel geweld binnenvalt.

Ruim vijfenzeventig jaar later valt het Kees niet licht om erover te praten – nog steeds in oorlog met de oorlog. Maar zijn pen kan er wel over schrijven. Zijn potlood kan het tekenen. Zo ontstaat in de tijdspanne van het afgelopen decennium een verhaal over de tocht om het onheil voor te blijven. De oorlogsherinneringen van Kees vormen het verhaal. De anekdotes van overgebleven familieleden – bovenal van zijn moeder – geven een gezicht aan al die vrienden die in die jaren dierbaar zijn geworden. En de geschiedenisboeken schetsen het decor waartegen alles zich afspeelt. De autobiografie van een klein jochie, opgetekend door diezelfde man van zesentachtig. Een tekening kan meer vertellen dan duizend woorden. Maar heel soms zijn er woorden die meer vertellen dan duizend tekeningen. *Vlucht*.

HET IS OORLOG

mei – juni 1940

MAASTRICHT

10 mei 1940

Om vier uur 's ochtends werden we gewekt door een gedreun dat aanzwol tot geraas van overvliegende vliegtuigen. Tientallen toestellen scheerden angstwekkend laag over het dak van ons huis. De piloten en de hakenkruizen op de vleugels waren goed te zien vanuit het raam van onze slaapkamer. We begrepen onmiddellijk wat er aan de hand was. Waar we al langer bang voor waren, was werkelijkheid geworden: Nederland werd aangevallen door nazi-Duitsland. Het was oorlog.

Angstig kleedden mijn ouders zich zo snel mogelijk aan. Daarna hielpen mijn moeder Nel en Dora, ons dienstmeisje voor dag en nacht, mijn broer Jacques, mijn zus Rietje en mij om onze kleren aan te trekken. Drie angstige geschrokken kinderen die begrepen wat er aan de hand was. Haastig probeerde mijn moeder de spullen die om ons heen lagen in het koffertje dat al maanden klaarstond in de slaapkamer. Plotseling hoorden we boven het helse lawaai van de vliegtuigen uit doffe, harde dreunen die de ruiten deden rinkelen. We krompen in elkaar, renden de trap af naar de huiskamer waar mijn vader Jaap voorovergebogen met zijn oor tegen de luidspreker naar de radio luisterde. Hij zette de radio zo hard dat we ook mee konden luisteren.

— Van noord tot zuid wordt onze landsgrens door Duitse troepen overschreden. België, Luxemburg en Frankrijk worden ook aangevallen. Er worden voortdurend luchtaanvallen uitgevoerd op wegen en spoorwegen.

Dit bericht werd om de paar minuten herhaald. De omroeper zei dat men bij luchtaanvallen een veilige schuilplaats moest opzoeken. In de verte hoorden we weer enkele harde knallen.

— Snel! De kelder in! riep mijn moeder.

Haastig daalden we de smalle trap af. In het halfduister luisterden we naar wat er boven ons gebeurde. Het geraas van de vliegtuigmotoren ging onverminderd door. Tien minuten later werd het stiller; er klonken geen explosies meer en er werd ook niet meer geschoten. We besloten naar boven en naar buiten te gaan. Op straat stonden onze burens en een paar ongeruste mensen die we niet kenden.

In de loop van 1939 was de oorlogsdreiging ernstig toegenomen. Mijn ouders hadden besloten om in geval van een Duitse aanval op Nederland te vluchten naar de westelijke kustprovincies, die achter de waterlinie lagen. Niemand had er veel vertrouwen in dat het zwakke Nederlandse leger de Duitse troepenmacht zou kunnen tegenhouden, laat staan verslaan, maar men nam

door de kilometers brede strook laagliggend land, de waterlinie die in geval van oorlog onder water zou worden gezet. Het zou ons voldoende tijd geven om zo nodig over te steken naar Engeland, of nog verder naar Amerika...

- De Maasbruggen zijn al opgeblazen, zei een van onze burens.
- Dat waren vast die doffe explosies die we eerder hoorden, riep mijn moeder.
- Mijn zoon belde net, vertelde een onbekende man. Hij woont in Cadier en Keer, aan de weg van Aken naar Maastricht. Duitse tanks rijden met hoge snelheid richting Maastricht. Ze zullen straks de oostelijke kant van de stad bereiken.

Mijn vader ging weer naar binnen om naar de radio te luisteren. Even later kwam hij ongerust naar buiten gerend.

- De wegen naar het noorden en het westen zijn afgesneden of geblokkeerd. De tijd dringt. We zitten maar op dertig kilometer van de Duitse grens, we kunnen echt niet langer afwachten. We moeten zo snel mogelijk vertrekken. Allemaal de auto in, anders is het te laat! Nu!
- Wacht even, zei moeder, dan pak ik nog wat spullen in.
- Nee! riep vader gespannen. Leg je koffer in de achterbak! Treuzel niet langer! Allemaal instappen! Nu en snel!

Moeder had nog de tegenwoordigheid van geest om de jassen die aan de kapstok hingen mee te grissen en in de kofferbak te gooien, voordat ze de voordeur achter zich in het slot trok. Even tevoren hadden mijn ouders de sleutels van ons huis aan de burens gegeven en gevraagd of ze op onze poes Patje wilden passen. Haastig vertrokken we met ons zessen in onze nieuwe Chevrolet naar de grens in Smeermaas. Hier was een brug over het Albertkanaal. Daarna konden we wellicht verder naar het westen rijden.

- Ik hoop dat die brug er nog ligt en niet is opgeblazen, zei moeder.
- Als hij niet opgeblazen is, dan ligt hij er nog, mompelde vader.
- Ja, dat is nogal logisch, antwoordde mijn moeder geïrriteerd.

De spanning was voelbaar. Nu we huis en haard zo plotseling achter ons hadden gelaten, voelden we ons ineens heel onzeker. Het aantal overvliegende vliegtuigen, en daarmee het lawaai, nam snel af. Er werd niet meer geschoten of gebombardeerd, maar veel hoger boven onze hoofden bleven enkele toestellen rondcirkelen. De rit van twintig minuten naar de brug duurde door de toenemende drukte nu bijna een uur. Jacques, Rietje en ik keken zwijgend naar buiten. Niemand had behoefte om iets te zeggen. Te voet, op de fiets en in enkele auto's begaven steeds meer vluchtelingen zich richting de Belgische grens, weg van het oprukkende front in het oosten. Tot onze opluchting was de zwaarbewaakte en gebarricadeerde brug nog intact. Belgische en Nederlandse vluchtelingen verdrongen zich voor een smalle doorgang tussen de zandzakken, waar met moeite nog net een personenauto doorheen kon.

Een Belgische militair hield ons tegen.

- Het is veel te gevaarlijk om met een auto over de brug te rijden. Door trillingen en het gewicht kan de ondermijnde brug zomaar de lucht in vliegen, zei de officier die bij de brug zenuwachtig heen en weer liep.

Amerikaanse vlag. Waarschijnlijk een diplomaat, die stapvoets en uiterst behoedzaam de brug mocht oversteken.

- Langzaam, langzaam, voorzichtig! riep de Belgische officier, die de passage van de Amerikaan gespannen volgde en verwachtte dat de dynamietladingen onder de brug ieder moment zouden exploderen.

Nadat de Amerikaanse wagen de overkant had bereikt, besloot mijn vader met de officier te gaan praten. Hij wilde koste wat het kost met de auto, onmisbaar voor onze redding, naar de overkant. Hij praatte indringend, maar de Belg was niet te vermurwen. Er zat niets anders op dan de auto achter te laten en te voet verder te gaan of terug naar huis te keren.

- Kunnen we niet beter teruggaan met de kinderen? vroeg moeder. Ik ben bang dat lopen ons niet ver brengt. Ik wil liever terug naar huis.

Maar mijn vader was vastbesloten om te vluchten.

- Wat zal er met de kinderen gebeuren als de nazi's de baas worden? Je hebt de verhalen van de joodse vluchtelingen toch gehoord?

De afgelopen jaren was hij betrokken geweest bij een hulporganisatie die Duitse vluchtelingen aan de grens opving en per auto naar West-Nederland vervoerde. Het waren vooral joden, die zonder pardon werden teruggestuurd als ze binnen dertig kilometer van de grens werden aangehouden. Ze vertelden aan mijn ouders wat ze in Duitsland hadden meegemaakt. Dat was ernstig en onmenselijk. Mijn vader zei vaak tegen mijn moeder dat iedereen die joods was vroeg of laat door de nazi's zou worden 'uitgeschakeld'. Wat hij daarmee precies bedoelde, vertelde hij er nooit bij.

Beiden geloofden niet meer in het bestaan van een god, maar ze wisten wel dat Jaap volgens de Duitse nazi-rassenwetten van Neurenberg die al in 1935 waren ingevoerd en die mijn ouders gelezen hadden, tot het 'minderwaardige en gevaarlijke misdadige joodse ras' behoorde. Ook wij, de kinderen, half-joden, waren 'ernstig besmet' met het misdadige joodse bloed en behoorden derhalve tot 'het verderfelijke joodse ras'.

Mijn ouders waren vastbesloten om als gezin bij elkaar te blijven. Dat stond vast, vertelde mijn moeder. Ze behoorden tot de weinigen die er toen al van overtuigd waren dat de nazi's op grond van hun overtuiging alle joden een kopje kleiner zouden maken.

— Ik wil niet zonder de kinderen en Jaap verder leven, zei mijn moeder.

Alleen al de gedachte dat de kinderen, net als Jaap, iets aangedaan kon worden, was voor haar voldoende om de onzekere tocht naar het westen en de vrijheid voort te zetten. De eerste bestemming was Hasselt, waar de weg over deze brug heen leidde. Omdat we onze auto niet mee konden nemen, staken we te voet de brug over. Dora, bang geworden door

moeder nam Dora, die het koffertje in de ene hand droeg, stevig bij haar andere hand. Dora klemde zich vast. Met Rietje aan haar andere hand liepen ze met z'n drieën naar de overkant.

Mijn vader liep voorop, met mijn broer Jacques en ik ieder aan een hand. De jassen die achter in de kofferbak lagen, hadden we aangetrokken. Aan de veilige Belgische oever kwamen we terecht in een onafzienbare colonne vluchtelingen. De mensenmassa vorderde traag, de stemming was somber, er werd weinig gesproken.

doken met grote snelheid gierend en al schietend met hun boordwapens naar beneden. De Stuka's waren uitgerust met sirenes die angstaanjagend loeiden als ze met hoge snelheid naar beneden vlogen. De colonne vluchtelingen stooft uiteen en verspreidde zich over de velden naast de weg. In paniek belandden we in een droge greppel. De jachttoestellen verdwenen even plotseling als ze verschenen waren. Bang en onzeker vervolgden we onze weg. Er vielen bij de aanval enkele slachtoffers, werd er verteld. Even later, na een enorme explosie achter ons, renden we weer naar de greppels langs de weg en in de velden. Toen we omkeken, begrepen we dat de brug was opgeblazen.

De weg terug naar huis was voorgoed afgesloten. Het bleef even stil. De beschietingen door de Stuka's herhaalden zich om het uur. Telkens ontstond er een dolle paniek, ook als de aanvallen verder bij ons vandaan waren. De kinderen en Dora hielden zich moedig en goed.

Onder de voortdurende dreiging van nieuwe luchtaanvallen zetten we onze tocht voort, samen met vele andere vluchtelingen. Het leek wel alsof de hele Belgische bevolking met kinderwagens, handkarren, vogelkooitjes, fietsen en enkele volgepakte auto's op de vlucht was. De Belgen wisten sinds de Eerste Wereldoorlog wat het betekende om in een bezet land te leven. Na ongeveer vijftien kilometer lopen moesten we een rustpauze inlassen: de kinderen konden niet verder lopen. Vermoeidheid en dorst dwongen ons om op zoek te gaan naar water. Rietje

hield dat een halfuur vol, maar daarna moesten we opnieuw uitrusten. Weldra zouden we onze vlucht poging moeten opgeven, zo werd ons langzaam maar zeker duidelijk. We waren niet de enigen. Steeds meer oude mensen en families met jonge kinderen zochten een goed heenkomen in de schaduw onder bomen langs de zijweggetjes en in de dorpen waar we doorheen trokken. Op die 10 mei 1940 was het prachtig weer.

Om een uur of elf besloten mijn ouders, moe en moedeloos, om voorlopig te stoppen en op zoek te gaan naar eten en drinken. In een zijstraatje van een dorp vonden we een gesloten café, met een terras vol vermoeide vluchtelingen. Gelukkig stonden in een hoekje nog een aantal opgestapelde stoeltjes en enkele tafeltjes. Even later stopte vlak voor het terras een Belgische legervrachtwagen. De chauffeur riep:

— *Allez*, klim maar achterin, rustig aan... Eerst mensen met kinderen!

De grote, sterke chauffeur en zijn bijrijder stapten uit om de mensen te helpen met instappen, terwijl ze er al roepend en schreeuwend voor zorgden dat er geen stormloop op de vrachtwagen ontstond en dat slechts een vijftiental mensen met kleine kinderen in de laadbak mochten klimmen. Hier zaten en lagen al enkele lichtgewonde Belgische soldaten en enige burgers. We kregen wat brood en gelukkig ook water. Daarna gingen Jacques, Rietje en ik languit onder de